

UTAM A SZEMIOTIKAI SZÖVEGTANHOZ*

2. 1967—1969. A nyelvi műalkotások egy nyelvészeti megalapozottságú strukturális interpretációelméletének körvonalazása felé

PETŐFI S. JÁNOS

1.

Az *Utam a szemiotikai szövegtanhoz* című visszatekintés első részében szövegtani kutatásaim kezdeti — 'matematikai-nyelvészeti orientáció'-júnak nevezett — időszakával (1961—1966.) foglalkoztam (lásd PETŐFI: 1991b.). Az itt röviden vázolandó időszakban egyrészt még az előzőben megkezdett munkák befejezése és közlése folytatódott, másrészt figyelmem egyre inkább a nyelvi műalkotások strukturális elemzése kérdéseire fordítottam.

Ezt az időszakot mind pozitív, mind negatív értelemben meghatározta az a tény, hogy miután az illetékes hatóságok aspirantúráim 1966. február 28-i hatállyal megszüntették, addigi kutatói tevékenységem sem folytathattam intézményesen biztosított keretben; az MTA Számítástechnikai Központja azt tudta lehetővé tenni számomra, hogy oda visszatérve 'szerződéses munkavállalóként' működhessen a továbbiakban (és ebben a minőségben maradtam meg 1969 augusztus végéig). Ez a 'státus' egyrészt azt jelentette, hogy időről időre más-más feladattal kellett foglalkoznom — s ez volt az adott helyzet negatív oldala; másrészt viszont azt, hogy kutatási témám minden intézményes kötöttség nélkül magam alakíthattam — s (most utólag (!) visszatekintve azt kell mondanom, hogy) ez volt a helyzet pozitív oldala.

Az ebben az időszakban elkészült munkáimban még inkább nyilvánvaló mindazon témák jelenléte, amik a rákövetkező években központi témaként foglalkoztattak. Ha ugyan ezeket a munkákat nem is lehet egyértelműen egy-egy jól meghatározott címszó alá rendelni, belőlük a következő csoportok hozhatók létre (a bibliográfiai utalások alapját, miként az első részben, itt is PETŐFI: 1991a. *Bibliográfiája* képezi, aminek a szóban forgó időszakra vonatkozó részét a jelen írás is tartalmazza bibliográfiaként):

A: matematika és nyelvészet (tágabb értelemben: a modern nyelvészet tudományelmélete): 1967.Hc, 1968.Hb, 1969.Hb;

B: modern nyelvészet: 1967.Ha, 1967.He, 1968.Hc, 1969.Ea;

C: számítógépes nyelvészet: 1969.Hf, 1969.Hg, 1969.Hh;

D: lexikológia—lexikográfia: 1969.Ha;

E: szemiotika—kommunikációelmélet: 1967.Hf, PETŐFI—SZÖLLŐSY: 1969.Hd;

F: a nyelvi műalkotások elemzése (közelebbről: egy nyelvi műalkotások strukturális elemzésére alkalmas modell létrehozása): 1967.Hd, 1967.Ea, 1968.Ha, 1968.Hd, 1968.He, 1968.Hf, 1968.Ea, 1969.Hc, 1969.He, 1969.Eb, 1969.Ec;

G: a nyelv figuratív használata: 1967.Hb, 1969.Ed.

* Az *Utam a szemiotikai szövegtanhoz* első részének publikálása után többen kértek e visszatekintés folytatására. Engedve ezeknek a kéréseknek, itt találja az olvasó a 2. részt. Szeretném remélni, hogy ez a visszatekintés — különösképpen pedig annak majd ezután következő részei — a tagadhatatlan 'tudományos önéletrajz' jellegén túl képet ad magának a szövegkutatásnak az általánosabb értelemben vett történetéről, valamint az e kutatásban központi szerepet játszó témák elméleti megközelítésének problémáiról is.

Meg szeretném itt jegyezni, hogy a fent említett *Bibliográfia* fordításaim és lexikoncikkeim bibliográfiai adatait nem tartalmazza. Ezeket sem e *Bibliográfia* megalkotásakor, sem azóta nem állt módomban kielégítő módon rekonstruálni. Ugyanakkor szeretnék itt legalább általánosságban utalni arra, hogy azoknak a témáknak az elemzését, amikkel az itt tárgyalt időszakban foglalkoztam, szervesen egészítette ki fordítói és lexikoncikkírói tevékenységem. A továbbiakban ezért, ahol és amilyen mértékben tudok, említést teszek ezekről is.

2.

Itt következő kommentárjaimat a fenti osztályozásnak megfelelően csoportosítom.

A. Matematika és nyelvészet

A *matematikai gondolkodás változásának történetéből* című tanulmányban (lásd 1967.Hc) tárgyalt tematika azért volt (és maradt (!)) fontos számomra, mert a szöveg-tani kutatás metodológiai alapjának kidolgozásához a 'matematikai gondolkodásmód'-ot nagyon gyümölcsözőnek tartom. Szeretném külön is hangsúlyozni, hogy itt valóban a *gondolkodásmódról* ('strukturális absztrakció'-ról, 'modellálás'-ról) van szó, és nem matematikai értelemben vett formalizálásról; ezt a kettőt sajnos sokan azonosnak tartják. — Ebben a tanulmányban arra tettem kísérletet, hogy az úgynevezett modern matematikához (közelebbről: a modern algebrához) vezető út néhány állomását úgy világítsam meg, hogy közben az is világossá váljék, miért és mi módon vihető át a matematikai gondolkodásmód a nyelvészeti kutatás területére.

A *nyelvészet és a 'két kultúra'* című tanulmány (lásd 1969.Hb) bizonyos mértékben az 1967.Hc kiegészítésének tekinthető, amennyiben a modern nyelvészet néhány interdiszciplináris kapcsolatának felvillantása keretében a generatív nyelvelmélet matematikai alapjainak egy aspektusát kívánja megvilágítani olyan példával, aminek megértése formális előképzettséget nem igényel.

Amíg a fentiekben említett két tanulmány a matematikai gondolkodásmóddal és más tudományterületekre való átvihetőségének alapjaival foglalkozik, A *nyelvstatistikai vizsgálatok néhány kérdése* című írás (lásd 1968.Hb) a matematikai statisztika nyelvészeti alkalmazásainak kérdéseit tárgyalja. Röviden felvázolva a statisztikai vizsgálatok 'általános metodológiai menetrend'-jét, egyrészt arra a kérdésre keres választ, hogy a nyelvstatistikai vizsgálatok területe mi módon strukturálható (strukturálendő), másrészt a magyar nyelvre vonatkozóan 1968-ig elvégzett statisztikai vizsgálatokról próbál átfogó képet nyújtani.

B. Modern nyelvészet

A tárgyalt korszakban megjelent első nyelvészeti tárgyú publikációm a *Modern nyelvészet. Tájékoztató összefoglalás* címmel 'Kézirat'-ként megjelent könyvecske (lásd 1967.Ha). E Tájékoztató céljáról és felépítéséről Előszavában a következőket olvashatjuk.

„Ezzel a Tájékoztatóval az általános nyelvészet újabb módszerei iránt érdeklődőknek — elsősorban nyelvtanároknak — kívánunk segítséget nyújtani.

[...] Tájékoztatónk megírásával kettős célt kívántunk elérni: egyrészt — a teljesség igénye nélkül — felvázolni azt a szinkrón és diakrón keretet (I., II. fejezet), amelyben a generatív nyelvelmélet jelentőségének megfelelően elhelyezhető; másrészt a generatív nyelvelmélet három, egymással összefüggő, művének összefoglaló ismertetésével (III., IV. fejezet) átfogó képet adni az elmélet lényegéről. Az első két fejezet olvasmányosabb, de csupán — tudatosan egyoldalú — kalauz a nyelvtudomány XX. századi történetének néhány kérdésében, illetőleg a matematikai nyelvészet és a különböző nyelvi modellek területén. [...] A harmadik, negyedik

W. Humboldt
/1767-1835/

Az "újgrammatikus iskola"

K. Erasmann /1849-1919/
H. Osthoff /1847-1909/
H. Paul /1846-1921/

/nyelvtudomány = történeti összehasonlító nyelvtudomány = indogermanisztika/

Antropológiai nyelvészet

W. Wundt
/1832-1920/
/néplélektan/

B. Croce
/1866-1952/
/nyelv = esztétikai tevékenység/

E. Vossler
/1872-1949/
/fölcenomeno-
lógia/

E. Husserl
/1859-1938/
/fölcenomeno-
lógia/

E. Bühler
/1879-1963/
/kommunikáció/

Hettita
emlékek
/1906/
turkesztáni
kéziratok
/1905/
feltárása

E. Cassirer
/1847-1945/
L. Weisgerber
/1899- /

F. Boas
/1858-1942/
E. Sapir
/1844-1939/

E. L. Thorp
/1897-1941/

Ferdinand
de
Saussure
/1857-1913/
Jan
Baudouin
de
Courtenay
/1845-1929/

/nyelv = jelrendszer/
/Kazányi iskola/

Moszkvai iskola

P. F. Fortunatov
/1848-1914/
Moszkvai nyelvész-
kör
/1915/
R. Jakobson
/1896- /

Pétervári iskola

L. V. Sčerba
/1880-1944/
GPCJAZ
/1916/

Genfi nyelvész-
kör

/1940/
Ch. Bally
/1865-1947/
A. Sechehaye
/1870-1946/

Párizsi iskola

A. Meillet
/1866-1936/
K. Grammont
/1866-1946/
J. Vendryes
/1875-1960/
A. Martinet
/1908- /

Koppenhágai iskola

/1931/
V. Bröndal
/1887-1942/
L. Hjelmslev
/1899-1965/

Prágai iskola

/1926/
W. Mathesius
/1882-1945/
N. S. Trubetzkoy
/1890-1938/
R. Jakobson

Yale - Pennsylvania-i
iskola

L. Bloomfield
/1887-1949/
Z. S. Harris

New-York-i nyelvész-
kör

R. Jakobson
A. Martinet
E. Cassirer
G. Bonfante
J. Lotz
C. Lévi-Strauss

Génératív nyelvészet

M. Halle
N. Chomsky
J. A. Pödor
J. J. Katz
U. Weinreich

Matematika

fejezet nagyobb figyelmet, alaposabb elmélyülést kíván és bevezetésnek tekintendő a különböző nyelveken (rövidesen részben magyarul is) hozzáférhető egyes művek olvasásába.” [3–4.]

A Tájékoztató tartalmi felépítése a fentieknek megfelelően a következő.

- I. A nyelvtudomány XX. századi történetének néhány kérdése
- II. Matematikai nyelvészet, nyelvi modellek
- III. Generatív nyelvelmélet, generatív grammatika
[N. Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Mass. 1965]
- IV. A mondat szemantikai interpretálásának kérdései
A. J. A. Fodor, J. J. Katz, *The Structure of a Semantic Theory*, Lg. 39 (1963)
B. U. Weinreich, *Explorations in Semantic Theory*, Prepublication version, 1965
- V. A mondat fonológiai interpretálásáról
- VI. Bibliográfia

Az első fejezetben való eligazodás megkönnyítésére a könyvecskét egy 'irányzatok/iskolák közötti összefüggések'-et szemléltető diagram zárja, aminek kópiáját itt mellékelem — a modern nyelvészet kezdeteinek történetében tájékozódni szándékozó olvasó számára ma is segítséget nyújthat.

Ez a Tájékoztató — aminek megírását még 1966-ban befejeztem — szerves részét képezte 'matematikai nyelvészeti' programomnak, s a benne ismertetett publikációk megjelenési adatait tekintve, a 'nemzetközi szakirodalom' valóban 'legfrissebb' termékeit is figyelembe vette. I. és II. fejezetének egy-egy része a későbbiek során önálló tanulmánnyá kibővítve/átalakítva is megjelent. Ilyen tanulmánynak tekinthető az 1968. Hc is.

A *strukturális nyelvészet* című tanulmány (lásd 1968.Hc) az 1967.Hc 'testvér'-tanulmányának tekinthető. Míg az utóbbi a matematikai gondolkodás változásának újabb kori történetével foglalkozik, az előbbi a nyelvészeti gondolkodásban a század eleje óta bekövetkező változásokat tárgyalja. Áttekintést próbál adni az európai és amerikai strukturalista irányzatok metodológiai alapelveiről, valamint ezeknek az irányzatoknak egymással megegyező és egymástól eltérő sajátosságairól.

[Kuriózumként is érdemesnek tartom megemlíteni, hogy az általam a 'Strukturális nyelvészet' és 'Strukturális nyelvi műelemzés' témákról 67–68 körül írott lexikoncikkeket most 'fedeztem fel' a *Világirodalmi Lexikon* 1992-ben megjelent 13. kötetében!]

A *Szovjetunióban folyó általános nyelvészeti kutatások néhány kérdéséről* című írás (lásd 1967.He) egyértelműen a matematikai nyelvészeti orientáció időszakához sorolható munka. Minthogy aspirantúrámmal kapcsolatban tervbe volt véve egy szovjetunióbeli út is, igyekeztem magamnak az ott folyó modern nyelvészeti kutatásról megfelelő képet alkotni, beágyazva azt abba a keretbe, amiben én a modern nyelvészet kialakulását és fejlődését láttam akkoriban. Ehhez jó segítséget nyújtott PAPP FERENC: *Matematikai nyelvészet és gépfordítás a Szovjetunióban* című, 1964-ben megjelent könyve, az 1967.He-ben ezt vettem alapul. Nem érdektelen itt megjegyezni azt sem, hogy egy általános jellegű panorámiás kép felvázolása mellett centrális témákként a 'szemantikai', a 'szemiotikai' és a 'statisztikai és információelméleti' kutatás aspektusait emeltem ki, valamint azt sem, hogy ez utóbbival kapcsolatban Kolmogorov, a neves matematikus, költői nyelvre vonatkozó kutatásait tárgyaltam példaként.

Az *On the complex analysis of language as a synchronic system* írásban (lásd 1969.Ea) arról kívántam képet adni, hogyan látom én a nyelvvel kapcsolatos strukturális, kvantitatív és kvantitatív-strukturális vizsgálatok osztályainak a rendszerét, utalva — ahol tudtam — az egyes vizsgálat típusok komputerizálhatóságának általam látott lehetőségére is.

C. Számítógépes nyelvészet

A számítógépes nyelvészet kérdéseivel 1964 és 1969 között (és egy darabig még azután is) mind általános szinten, mind a konkrét alkalmazások szintjén rendszeresen foglalkoztam.

A tárgyalt korszakra eső ilyen irányú tevékenységemből itt először egy rövid írást és két recenziót kívánok említeni mint olyanokat, amelyeknek a számítógép nyelvészeti, illetőleg stilisztikai kutatásban való alkalmazása a központi témája; mindhárom a *Helikon* egy zömmel ennek a tematikának szentelt kettős különszámában jelent meg. *A számítógép és a humán tudományok* című írás (lásd 1969.Hf) két magyarra fordított tanulmány közös bevezetőjeként szolgált. (Az egyik tanulmányt — ROBERT WACHAL: *A számítógépek alkalmazása* című tanulmányát — én fordítottam.) A recenziók (lásd 1969.Hg és 1969.Hh) két, az említett tematika körébe eső angol könyvet ismertettek.

Ebbe a csoportba sorolható továbbá a SZÖLLÖSY ÉVÁval közösen írt *Computers in folklore research* című tanulmány is (lásd PETÓFI-SZÖLLÖSY: 1969.Ea), amelyben a 'néprajzi' jellegűnek minősíthető verbális szövegek, valamint a 'néprajzi' jellegűnek minősíthető tárgyak jellemzésének és komputer felhasználásával történő rendszerezésének néhány általános kérdésével foglalkoztunk.

D. Lexikológia—Lexikográfia

A tárgyalt időszakban egy külön kiadványként megjelent terjedelmesebb összefoglalót írtam a lexikológia—lexikográfia címszó alá sorolható speciális témák egyikéről. A kiadvány — kissé körülményes — címe a következő: *A teaurusz-kérdés jelenlegi helyzete különös tekintettel a tudományos, műszaki-gazdasági tájékoztatásra* (lásd 1969.Ha).

Ezzel a tematikával kapcsolatban tudni kell, hogy a szakirodalmi publikációk mennyiségének rohamos növekedése (és az információk relevanciája változásának a sebessége) szükségessé tette és teszi olyan művek létrehozását, amelyeknek felhasználásával egy-egy szakterületen belül a tájékozódást meg lehet könnyíteni és meg lehet gyorsítani. Ezek közé tartoznak mindenekelőtt a speciális tematikájú és felépítésű kategóriarendszereket összefoglaló művek, amelyeket — hasonló jellegű 'köznyelvi' lexikográfiai művekkel való rokoníthatóságuk alapján — teauruszoknak neveznek. (Az információk növekedésével és változó természetével kapcsolatban itt azt a kijelentést kívánom idézni, amit a *Chemical and Engineering News* 1966-os évfolyama egyik tanulmányából emeltem ki az 1969.Ha Előszavának mottójaként: „A természettudósok és mérnökök felezési ideje közel jár a tíz évhez. Fele annak, amit tanultak, egy évtizeden belül elavul, és fele annak, amire tíz év múlva szükségünk lesz, ma még hozzáférhetetlen.”)

Annak a ténynek pedig, hogy a szóban forgó kiadványt én írtam, az az egyszerű magyarázata, hogy szerződéses munkavállalóként egy bizonyos időre szólóan ennek megírása volt a feladatom. (Meg kell valljam, hogy 'nem egészen önként vállalt' munkáim között ez az összefoglaló azoknak a munkáknak egyike, amivel kapcsolatban azt mondom, hogy kár lett volna, ha nem foglalkoztam volna vele. Jelentősen gazdagította a logikai-tematikus és a tematikus-asszociatív 'lexikai rendszerekre' vonatkozó ismereteimet, amiket később szövegelemzésben is megpróbáltam hasznosítani.) E műre vonatkozó információként (egyrészt, mert nem könnyen hozzáférhető, másrészt, mert önmagában is hasznos lehet) álljon itt tartalomjegyzékének bemutatása.

ELŐSZÓ

1. TEZAUROSZOK FELHASZNÁLÁSA A TÁJÉKOZTATÁSBAN

- 1.1 Osztályozórendszerek
  - 1.11 ETO
  - 1.12 RANGANATHAN : Kettőspontos Osztályozás
- 1.2 Uniterm-rendszer, deskriptor-nyelvek, tezausz
  - 1.21 Osztályozás egyenértékű alapfogalmakkal
  - 1.22 Deskriptor-nyelvek
  - 1.23 Tezausz
- 1.3 Osztályozórendszerek, tárgyszólisták és tezauszok az automatizálásban

2. A TEZAUROSZOK KÜLÖNFÉLE TÍPUSAI

- 2.1 A tezausz definíciói
- 2.2 A tezauszok osztályozása
  - 2.21 A tezausztípusok általában
  - 2.22 ROGET tezausza
- 2.3 Tájékoztatási célra készült tezauszok típusai

3. TÁJÉKOZTATÁSI CÉLRA KÉSZÜLT TEZAUROSZOK ELEMZÉSE

- 3.1 Témaköri elrendezést mutató tezauszok
  - 3.11 ASTIA tezausz (1960, 1962)
  - 3.12 Egy összesített tárgyszójegyzék (1964)
  - 3.13 Bureau of Reclamation tezausz (1965)
  - 3.14 Water Resources tezausz (1966)
  - 3.15 API Subject Authority List (1966)
  - 3.16 Agricultural/Biological Vocabulary (1966)
  - 3.17 Egy készülő elektrotechnikai tezausztól (1967)
  - 3.18 Euratom tezausz (1964, 1966)
  - 3.19 DIRR tezausz (előkészítésének ismertetése)
- 3.2 Témaköri elrendezést nem mutató tezauszok
  - 3.21 Chemical Engineering tezausz (1961)
  - 3.22 ECAC tezausz (1963)
  - 3.23 Engineering Terms tezausz (1961)
  - 3.24 Engineering Index tezausz (nem jelent meg)
  - 3.25 Bureau of Ships tezausz (1965)
  - 3.26 Pulp and Paper Terms tezausz (1965)
  - 3.27 ASM tezausz (előkészítésének ismertetése)
- 3.3 Egyéb tezauszok
  - 3.31 IFAC szójegyzék (1966)
  - 3.32 Egy politechnikai tezausz

4. TEZAUROSZOK FELÉPÍTÉSÉNEK, SZERKEZETÉNEK ELVI KÉRDÉSEI

- 4.1 A tájékoztatási rendszer és a tezausz-struktúra kapcsolata
- 4.2 Az egyes tudományterületek és a tezausz-struktúra kapcsolata
- 4.3 A tezauszok alapját képező tárgyszóanyag
- 4.4 A tezauszok belső struktúrája

MELLÉKLETEK

IRODALOM

IDEGEN NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓK

E. Szemiotika — kommunikációelmélet

A szemiotika címszó alá sorolható mindenekelőtt a *Trudy po znakovüm sziszteman II.* című tartui kiadványról írott recenzióm (lásd 1967.Hf). Ez a kötet — a tartui egyetem szemiotikai rendszerek tanulmányozására indított sorozatának második kötete — az 1964-es tartui nyári egyetemen elhangzott 36 előadás anyagát tartalmazza. (Az első kötethez, LOTMAN könyvéhez lásd a jelen visszatekintés F. fejezetét.) A tartui sorozatnak ez a kötete igen jó tájékoztatást nyújtott számomra a különféle szemiotikai rendszerekről és azok teoretikus megközelítésének módjairól.

Szemiotikai szövegtani koncepcióm alakulásának megértése szempontjából (a

megértésbe beleértve ennek az alakulásnak saját magam számára történő tisztázását is!) jelentős helyet foglal el *Az összehasonlító strukturális elemzésről (Vázlat)* című írásom (lásd 1969.Hd). Ez az írás, amely 1968 szeptemberében 'Modellálás a folklorisztikában' címmel megrendezett 'Kerekasztal-megbeszélés'-en elhangzott hozzászólásom szövege, csírájában már tartalmazza azoknak az elemeknek jó részét, amelyek a 'multimedialis szövegek' felé való — 1988 körül bekövetkező — irányultságom alapösszetevőinek tekinthetők. Az alapgondolatot ennek az írásnak a Bevezetése a következőképpen fogalmazta meg.

„A következőkben, amikor az 'összehasonlító strukturális elemzés' néhány kérdését kívánjuk felvetni a különféle műalkotásokra vonatkozóan, az »összehasonlítás« kifejezést kettős értelemben használjuk. Értjük rajta egyrészt az azonos szemiotikai rendszerhez (az irodalom vagy a zene vagy a tánc vagy a festészet stb. körébe) tartozó elemeknek — műveknek — az összehasonlítását, de érteni kívánjuk rajta a különböző szemiotikai rendszerekhez tartozó elemeknek az összehasonlítását is. Ez más szóval azt is jelenti, hogy azt szándékszunk megvizsgálni, lehet-e olyan elemzési módszert létrehozni, mellyel különböző szemiotikai rendszerek elemei azonos módon elemezhetők.” [349]

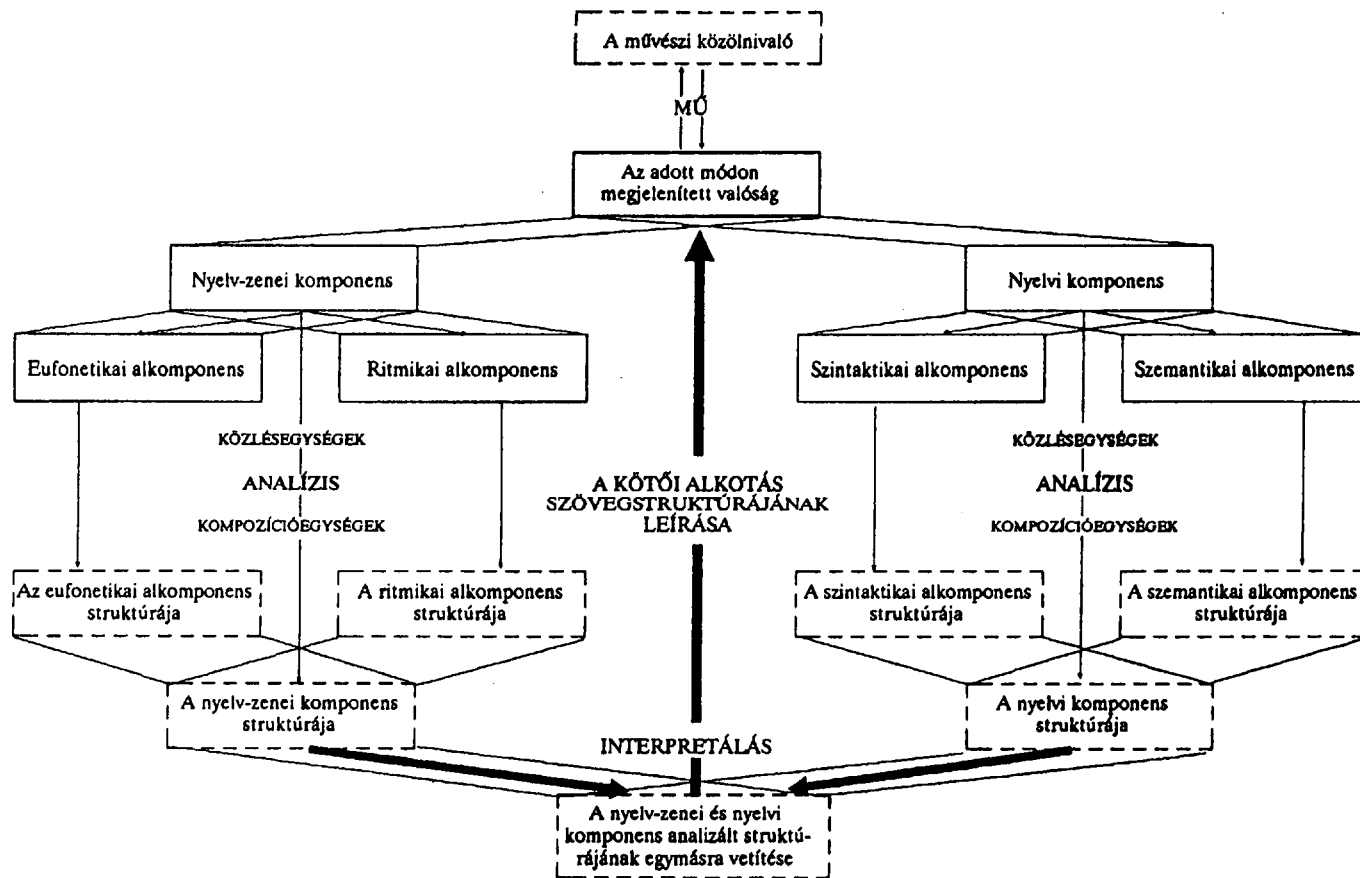
(Ehhez a hozzászóláshoz (és publikációjához) életemnek két — öröndetesnek egyáltalán nem mondható — eseménye fűződik. A szóban forgó 'kerekasztal-beszélgetés'-re a kórházból jöttem ki saját felelősségemre, öt nappal egy gyomorfekély-ope-ráció után, és tértem oda vissza közvetlenül 'szereplésem' befejeztével. Amikor pedig hozzászólásom nyomdai kefelevonatát kellett volna korrigálnom, hivatalosan ugyan, de már (!) nem voltam Magyarországon. Ez utóbbi ténynek köszönhető a következő értelemzavaró hiba a megjelent szövegben: mindenütt, ahol a filozófiai 'intensio' terminus értelméből származtatott „intenzionális” kifejezésnek kellene állnia, a filozófiai-lag egész mászt jelentő „intencionális” kifejezés áll. — Nem mulaszthattam itt el, hogy ezt a hibát legalább most és ilyen módon korrigáljam.)

F. A nyelvi műalkotások elemzése

A tárgyalt korszakban megjelent írásaim jelentős része (egy 'elveszett'-tel és két 'meg nem jelent'-tel együtt!) ez alá a címszó alá tartozik.

A sort a *Vita a strukturális poetikáról* című írás nyitja meg (lásd 1967.Hd), amely a már említett tartui sorozat első — LOTMAN strukturális poetikáról tartott előadásait tartalmazó — kötetét ismerteti. Az e kötethez fűzött kritikai megjegyzéseimben már utalok annak a modellnek az alapelemeire, amelynek kidolgozását ennek az ismertetésnek a megírása idején kezdtem el.

További pályám alakulását mind elméleti, mind 'pragmatikai' szempontból döntő módon az *On the structural linguistic analysis of poetic works of art* című tanulmányom (lásd 1967.Ea) határozta meg. Ebben körvonalaztam azt a — nyelvészet és poetika új eredményeit kritikai értelemben felhasználó — modellt, amely számomra a nyelvi műalkotások (elsősorban versek) strukturális elemzésére addig rendelkezésre álló modelleknél alkalmasabbnak látszott. — Ennek rövid vázlatát küldtem ki az 1968-ban Bukarestben megrendezésre kerülő Nemzetközi Nyelvészkongresszusra (amelyen én magam kiutazási engedély hiányában nem vehettem részt); ott figyelt fel rá JENS IHWE, a 'strukturális poetika' szenvedélyes kutatója, és kérte el azonnal a tanulmány teljes szövegét. Ez a szöveg azután mind angolul, mind német fordításban a következő három évben külföldön többször is újra megjelent, és vált nemzetközileg ismertté. (A bibliográfiában az 1967.Ea tétel alatt látható hivatkozások ezekre az új megjelenésekre utalnak.) Többek között ezért sem véletlen, hogy ezt a szöveget vettem fel mind angol nyelven, mind magyarul a PETŐFI: 1991a-ba. Azért mondom, hogy „többek között”,

mert ehhez a szöveghez különféle más események is fűződnek, amelyekről a későbbiek folyamán még többször is szó lesz. (A tanulmány történetének rövid összefoglalása különben a PETŐFI: 1991a-ban megtalálható.) Erre a modellre való utalásként — már csak azért is, mert a PETŐFI: 1991a. csupán könyvtárakban férhető hozzá — álljon itt annak (azt hiszem, önmagában is elég informatív) sematikus ábrája.

A következő, tematikailag ebbe a csoportba tartozó írás a *Műelemzés—strukturalizmus—nyelvi struktúra* című tanulmány (lásd 1968.Ha), amely az 1967.Ea főbb gondolatait tartalmazza oly módon leegyszerűsített formában, hogy a tágabb elméleti-metodológiai kontextust közelebből nem ismerő olvasó számára is 'hozzáférhető' legyen. (Ez a tanulmány 1976-ban egy szövegelemzéssel foglalkozó tanulmánygyűjteményben — a MURVAI OLGA által szerkesztett *Stilisztikai tanulmányokban* — újra megjelent.)

A *Formateremtő elvek a költői alkotásokban* (A november 14–15-i verselemző konferencia tapasztalatai) című írás (lásd 1968.Hd) több, 'sajátos sorsú' tanulmányom (művem) sorát nyitja meg. Az 1968.Hd sajátos sorsa abban áll, hogy egyedül ebben maradt fenn egy rövid összefoglalása annak az előadásnak, amit a szóban forgó konferencián tartottam. Az előadás teljes szövege sajnos elveszett. — Ennek története a következő. Az Akadémiai Kiadónak a konferencia címét viselő könyve mindenki számára jól ismert. Azt viszont sokan nem tudhatják, hogy a konferencia anyagának a publikálása többek között azért is tartott jó három évig, mert ebből nemcsak az ezen a konferencián elhangzott előadásom anyagát kellett kihagyni, hanem mindazokat a vitákat is át kellett írni, amikben részt vettem. Én ugyanis 1969-ben külföldre távoztam, s minthogy onnan a kiszabott időn belül nem tértem vissza (azaz az akkori szóhasználatnál élve: disszidáltam), akkor nyomdában lévő munkáim nem jelenhettek meg. A kézirat elveszett, és itthon maradt írásaim között sem maradt fenn másolata.

A *vers strukturális nyelvi elemzésének kérdéseihez* (Történeti és módszertani vázlat), *Kézirat* című művem (lásd 1968.Hf) sorsa még sajátosabb.

Amikor úgy gondoltam, hogy az aspirantúráim megszüntetése következtében beállt helyzet 'enyhülni' kezd, megpróbáltam legalább egy egyetemi kisdoktorátust szerezni az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. Az 1968.Hf első változata az e célból benyújtott disszertációm volt. A doktorálásra azonban nem kerülhetett sor, mert ahogy azt velem az ezekkel az ügyekkel foglalkozó 'illetékes ügyintéző' közölte, az egyetemi doktori szabályzat értelmében doktori címet csak az szerezhethet, aki a marxista-leninista világnézetet vallja, én viszont nem tartozom ezek közé. Akár ez volt a doktori szabályzatban, akár nem, én nem fellebbeztem. Egyrészt azért nem, mert filozófiai felfogásomra vonatkozó megállapításában az 'illetékesnek' de facto igaza volt. Azt az elvi kérdést viszont, hogy ez elegendő-e valakinek a doktori cím megszerzésében való megakadályozásához, akkoriban — legalábbis 'hangosan' — senkinek sem volt 'kedve' vitatni. (Mindennek — érdekes módon — adminisztratív, írásos nyoma nem maradt; disszertációm 'visszavonására' telefonon szólított fel az 'illetékes'.)

Ezek után kollégáim/barátaim úgy látták, hogy ebből a 'disszertáció'-ból egy kiadványt lehet készíteni az *Irodalomtörténeti füzetek* sorozat számára. Erre az eredeti szöveget enyhén átdolgoztam, és benyújtottam a szerkesztőnek, aki a szerkesztési munkát el is kezdte. Mire azonban a könyv megjelenhetett volna, én már nem voltam Magyarországon. — Ahogy erről a 80-as évek elején értesültem, a nyomdára előkészített kéziratnak 'nyoma veszett'. Ezúttal azonban szerencsésebb voltam, mint az előző kézirat esetében, mert ennek fennmaradt a másolata! Az igazsághoz hozzátartozik, hogy amikor a szerkesztő erről a 80-as évek végén tudomást szerzett, felajánlotta

annak a tervezett sorozatban való kiadását. Hosszas megfontolás után én azonban úgy döntöttem, hogy ezt nem kérem. Jóllehet az anyag jelentős részével ma is egyetértek, húsz év azonban csak húsz év; ahhoz, hogy ennek a műnek egy 'történeti dokumentum'-on túlmenő funkciója lehessen, egy terjedelmes kísérő tanulmánnyal kellene el látni, aminek megírásához mind ez ideig sem időm, sem kedvem nem volt. A kézirat fennmaradásának biztosítása érdekében azonban annak egy másolatát elhelyezem a Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Könyvtárában. A Janus Pannonius Tudományegyetemre azért esett a választásom, mert az annak idején az Eötvösön megszerezni nem tudott doktori címért is kárpótolt azzal, hogy 1991-ben díszdoktorai sorába fogadott.

Addig is, amíg ez a másolat hozzáférhetővé válik azok számára, akiket érdekel, álljon itt tájékoztatásul e mű Tartalomjegyzéke.

Előszó

I. A művészi nyelvi kommunikációról

1. A kommunikációról általában
2. A művészi nyelvi kommunikáció modellje
3. A kommunikációelméleti modell és a nyelvi műalkotások különféle megközelítésmódjai

II. A strukturális nyelvi elemzés alapját képező kutatásokról

1. A nyelvi műalkotás struktúrarétegeinek feltárásáról
2. A strukturális és generatív nyelvszemléletről
3. Mondatnál nagyobb szövegegységek strukturális elemzéséről
4. A nyelv poetikai funkciójáról és a költői nyelv elemzéséről
5. A paralelizmuskutatás kibontakozásáról

III. A strukturális nyelvi műelemzés kibontakozásáról

1. A nyelvi műalkotásnak mint 'jel'-nek az értelmezéséről
2. A strukturális nyelvi elemzés néhány alkalmazásáról
  - A metanyelv
  - A hangzásstruktúra elemzése
  - A szintaktikai szerkezet transzformációs elemzése
  - Paralelizmusok metrikus struktúrákban
3. Szövegstruktúrák 'ismétlődő visszatéréseinek' elemzéséről
  - A szövegelemzés különféle módszerei
  - Kísérlet egy strukturális poetika felépítésére
4. A költői képek elemzéséről

IV. A strukturális nyelvi műelemzés egy átfogó modelljéről

1. Elmélet, metaelmélet
2. A működőpontú strukturális elemzés elméletéről általában
  - A 'nyelvi műalkotás' definíciójához
  - A 'lehetséges struktúrafajták' definiálásához
3. A költői alkotások szűkebb értelemben vett szövegstruktúrájának leírásáról
  - A 'struktúra' terminus értelmezése
  - A 'strukturális leírás' definíciója
4. A szövegstruktúra leírásának egy modelljéről
  - A rímszerkezet jelentésstrukturáló jellegéről
  - A ritmikai szerkezet jelentésstrukturáló jellegéről
  - Ismétlődő visszatérések a szintaktikai-szemantikai szerkezetben
  - A megjelenített valóság megjelenítő elemeinek visszatérése
5. A képszerkezet elemzéséről

VI. József Attila *Külvárosi éj* című versének elemzéséhez

1. A *Külvárosi éj* néhány elemzéséről
2. A *Külvárosi éj* szövegstruktúrájának elemzéséhez

VII. A szövegstruktúra elemzésétől a mű komplex elemzéséig

Függelék: A generatív nyelvelméletről

Jegyzetek

E mű elméleti alapokat tartalmazó, IV. fejezetének szövege lényegében megegyezik az 1967.Ea szövegével; ennek következtében a PETŐFI: 1991a. magyar nyelvű részének a létrehozásakor ezt vettem alapul.

Végül szeretném azt is megjegyezni, hogy a III. fejezet előkészítését is 'megelőzte' néhány általam készített fordítás, főleg JAKOBSON tanulmányaié. Sajnos nem emlékszem pontosan arra, hogy melyikeké. JAKOBSON: Hang—jel—vers címmel publikált kötetében ott van ugyan a nevem a fordítók névsorában, de az a kötetben nincs megadva, hogy melyik tanulmányt ki fordította. — Arra az egyre emlékszem határozottan, hogy JAKOBSONnak 1968-ban vagy 1969-ben az *Új Symposion*-ban magyar nyelven megjelent Kavafisz-elemzését én fordítottam.

Az 1968.Hf előkészítésével kapcsolatban jött létre a *Mathematik und Dichtung* című műről írt recenzióm (lásd 1968.He) is.

A *Notes on the semantic interpretation of verbal works of art* című írásom (lásd 1968.Ea) egy Varsóban 1968-ban megrendezésre kerülő szimpóziumra készült. Bár én a szimpóziumon nem vettem részt, ott felolvasásra került, és 1973-ban megjelent annak Aktáiban is; az 1968.Ea így annak 'prepublication'-jaként tekinthető. Ez az írás 1972-ben megjelent német fordításban is. — Központi témája az általam 'nyelvi kommunikációegység'-nek és 'nyelvi kompozícióegység'-nek nevezett műalkotásegységek meghatározása.

A *Kompozíció és 'jelentés'* című tanulmányban (lásd 1969.Hc) két vers (Weöres Sándor: *Fughetta* és Nemes Nagy Ágnes: *Jég*) nyelvi strukturális elemzésének bemutatásával próbáltam érzékeltetni a kompozíció és jelentés kapcsolatának általam elképzelt elméleti megközelítését.

A 'sajátos sorsú' tanulmányaim sorát *A művészi igényű nyelvi közlés* (Kézirat) zárja (lásd 1969.He). Ez az írás az 1969 júliusában „A kommunikáció elmélete — különös tekintettel a nyelv kommunikatív szerepére” címmel megrendezett tanácskozássra készült. Az adatokat azért tudom ilyen pontosan, mert a tanácskozás anyaga *Nyelv és kommunikáció* címmel az MRT Tömegkommunikációs Kutatóközpont Szakönyvtára (két részből álló) 3. köteteként megjelent 1969-ben. E kötet *A szerkesztők előszava* című, bevezető részének II. és III. oldalain olvasható, hogy én melyik napon szerepeltem, milyen vitában vettem részt, és milyen vitát vezettem. Majd a IV. oldalon a következő mondat található: „Két tanulmány címén a szerzők változtattak, egy összefoglalás publikálásától pedig eltekintettünk.” Az az összefoglalás, aminek publikálásától a szerkesztők eltekintettek, az én itt kommentált írásom volt. Hogy mégis fennmaradt, az annak köszönhető, hogy a szóban forgó tanácskozássra az összefoglalókat előre be kellett nyújtani, s azt a tanácskozás résztvevői számára sokszorosították. Egy ilyen sokszorosított példánnyal rendelkezem én is.

Ez az összefoglalás 'A kommunikáció esztétikai vonatkozásai' tematikájú szekcióban került megvitatásra (VITÁNYI IVÁN: *Kommunikációelmélet és esztétika* című összefoglalójával együtt), és a következő témákat tárgyalta.

1. A művészi igényű nyelvi közlés általános jellemzői
2. A művészi nyelvi közlés eredete, a műnem kialakulása

3. A műfajok tipológiája
4. A versnyelvi és nem versnyelvi közlésforma
5. A poetikai stilisztikai funkció
6. Az egyes művészi nyelvi közlésformák jellemzése

Az *On the linear patterning of verbal works of art* című írásban (lásd 1969.Eb) a következő két kérdéssel foglalkoztam: (1) milyen felépítésű (lehet) legyen az a szótár (grammatikaelméleti terminológiával: lexikon), amit az elemzésben célszerű használni (az elemzésbe beleértve a komputer alkalmazásával végrehajtott elemzést is); (2) milyen grammatikai kategóriák felhasználásával és mi módon lehet kategorizálni célszerűen az egyes nyelvi kommunikációegységek összetevőit. Szemléltető szöveggént József Attila: *Altató* című versét használtam, elemezve annak 'lineáris organizáció'-ját.

Az ebben az időszakban elkészült, ehhez a csoporthoz tartozó utolsó mű az *On the problems of co-textual analysis of texts* (lásd 1969.Ec), amely mind egyéni életemben, mind kutatómunkámban 'két korszak' határán helyezkedik el. Ez az írás az első „International Conference on Computational Linguistics”-re készült, és angol nyelven a konferencia 'önálló preprintfüzetek gyűjteménye' formájában megjelent *Aktáiban* hozzáférhető. (Később német nyelven is megjelent két ízben is.) Felépítéséről információként álljon itt tartalomjegyzéke.

1. INTRODUCTION

2. ON THE MEANS OF THE CO-TEXTUAL ANALYSIS OF TEXTS

2.1 The thesaurus

On the sector of definitions

On the sector of classifications

2.2 Other means

3. ON THE METHOD OF THE CO-TEXTUAL ANALYSIS OF TEXTS

3.0 The algorithm of the analysis

3.1 The segmentation of text

3.2 The discovery of the grammatical structure of the individual sentences

3.3 The compiling of special text-thesauri

3.4 The discovery of the net of connections of the communication units

3.5 The process of making the abstracts of the basic composition units

3.6 The thematic analysis of the 'abstract text'

4. CONCLUSIONS

A tárgyalt egyes aspektusok szemléltetésére, valamint elemzendő szöveggént Áprily Lajos: *Madarak a tenger felett* című rövidprózáját választottam

Mind az előző tanulmányban, mind ebben világosan látható a 'thesaurus'-ok szerkezetére vonatkozó információk alkalmazására való törekvés. Ez utóbbi tanulmánnyal kapcsolatban továbbá szeretném megjegyezni azt is, hogy legjobb emlékezetem szerint ebben használtam először a 'co-textual' [ko-textuális] terminust egy adott szövegegység 'szövegkörnyezet'-ének a megjelölésére, amelyet számos más kutató is átvett.

G. A nyelv figuratív használata

A tárgyalt időszakban két, ebbe az utolsó tematikus csoportba sorolható tanulmány született.

Az első, a *Szóképek, képek és az irodalmi művek elemzésének néhány kérdése* című írás (lásd 1967.Hb) egyrészt a 'szóképek' tematikájával foglalkozó művekről kíván átfogó képet nyújtani, másrészt egy vers elemzése kapcsán tárgyalja egy mű képi struktúrájának aspektusait. Az elemzett szakirodalommal kapcsolatban olyan műveket

tárgyal, mint Ch. BROOKE-ROSE metaforákkal foglalkozó monográfiája, ST. ULLMANN szóképtipológiával foglalkozó tanulmánya, SZ. M. EIZENSTEIN montázssal kapcsolatos tanulmányai és a *Voproszi Literaturi* hasábjain 1959-ben a szóképekkel kapcsolatban lezajlott a vita. A képi struktúra elemzéséhez József Attila: *Elégia* című verse szolgál interpretálandó szöveggént.

A második az *On the structural analysis and typology of poetic images* című tanulmány (lásd 1969. Ed), amelyben egyrészt a szóképeket (elsősorban színesztéziákat) alkotó szavak inherens szemantikai struktúrája leírásának kérdéseivel, másrészt a színesztéziák elemzésének erre a leírásra támaszkodó módjával foglalkoztam. (Ez utóbbihoz Tóth Árpád verseiből választottam ötven egyedi példát és három teljes verset.) Ennek a közel ötven nyomtatott oldalt kitevő tanulmánynak a felépítése a következő.

1. Problems of poetic images in general
2. The definition and analysis of poetic image, the typology of images
3. The analysis of single images
  - 3.1 The construction of the inherent structure of lexical units
(The semantic characterization of words that belong to the perception fields)
  - 3.2 The syntactic-semantic characterization of the individual images
(The characterization of synaesthetical images)
4. The analysis of the 'image-field' of a work of art

3.

Az ebben az időszakban létrejött tanulmányokkal kapcsolatban összefoglalóan a következőket kívánom megjegyezni:

- a tanulmányok között szinte egy sem található, amelynek explicit (vagy legalább implicit) célja ne egy, irodalmi műalkotások strukturális elemzésére szolgáló modell lenne;
- csaknem minden tanulmány tartalmaz egy adott nyelvi műalkotásra (többnyire versre) vonatkozó többé-kevésbé részletes elemzést.

Ennek a visszatekintésnek a megírása közben egyrészt az a vissza-visszatérő gondolat foglalkoztatott, hogy milyen kár, hogy e tanulmányok egy része akkor nem jutott el az érdeklődő magyar kutatók szélesebb rétegéhez; megjegyzéseikből minden bizonnyal sokat tanulhattam volna! (Egy-két tanulmányt lefordítani (illetőleg a nehezebben hozzáférhetőket könnyebben hozzáférhetővé tenni) talán ma sem lenne fölösleges, ha lenne hozzá kellő idő és energia.) Másrészt megerősödött bennem az a — már régóta 'lappangó' — szándék, hogy valamennyi, az eddigi tanulmányaimban egy-egy aspektusra vonatkozó példaként elemzett nyelvi műalkotást az elemző modell immáron teljesnek mondható keretében újraelemzem. Ez többek között eddigi kutatói tevékenységgemmel kapcsolatos újfajta 'szembesülés'-re adna lehetőséget számomra, s talán nem lenne érdektelen mások számára sem.

Irodalomjegyzék

A bibliográfia technikai felépítése a következő: (1) alfabetikus elrendezésű, (2) azonos személy(ek) esetében előbb jönnek a szerzőként, azután a szerkesztőként létrehozott művek adatai kronológiai sorrendben, (3) egy-egy adott éven belül az adatok a következő nyelvi csoportosítás szerint vannak elrendezve (a betűkódok az angol elnevezések kezdőbetűi): magyar (=H), angol (=E), német (=G), francia (=F), olasz (=I), spanyol (=S), lengyel (=P), szerbhorvát (=SC), japán (=J), egy-egy adott nyelven belül az ugyanabban az évben megjelent művek adatait a nyelvi kódot követő betűszimbólumok különítik el egymástól, (5) több bibliográfiai tételben előfordul a „pt”, illetőleg az „RTT” rövidítés, amely a PAPIERE ZÜR

TEXTLINGUISTIK/PAPERS IN TEXTLINGUISTICS, illetőleg a RESEARCH IN TEXT THEORY/UNTERSUCHUNGEN ZUR TEXTTHEORIE sorozatra utal, (6) a bibliográfiai tételek egy részét zárójelbe tett keresztutalás zárja, amely vagy nyelvi verzió(k)ra, vagy re- vagy prepublikációkra utal.

PETŐFI, János S.:

- 1967. Ha *Modern Nyelvészet*. Budapest, TIT.
- 1967. Hb Szóképek, képek és az irodalmi művek nyelvi elemzésének néhány kérdése. *Irodalmi és nyelvi közlemények* 2. 71–101.
- 1967. Hc A matematikai gondolkodás változásának történetéből. *Valóság* 12. 12–31.
- 1967. Hd Ju. M. Lotman: Vita a strukturális poetikáról. (Ismertetés.) *Helikon*, 510–517.
- 1967. He A Szovjetunióban folyó általános nyelvészeti kutatások néhány kérdéséről. *Helikon*, 454–465.
- 1967. Hf Trudy po znakovum szisztemam II., Tartu, 1965. 358. (Ismertetés.) *Helikon*, 524–526.
- 1967. Ea On the structural linguistic analysis of poetic works of art. *Computational Linguistics* (Budapest) VII. 55–82. (Cf. 1970. Ea, 1972. Eb; 1971. Gb, 1971. Ge. 1, 1972. Ge)
- 1968. Ha Műelemzés — strukturalizmus — nyelvi struktúra. *Kritika* 6. 19–28. (Cf. 1976. Hb)
- 1968. Hb A nyelvstatistikai vizsgálatok néhány kérdése. In: *Nyelvészet és dokumentáció*, szerk.: Szépe György. Budapest, OMKDK, 117–140.
- 1968. Hc A strukturális nyelvészet. *Valóság* 12. 91–105.
- 1968. Hd Formateremtő elvek a költői alkotásokban. *Irodalmi és nyelvi közlemények* 2. 106–128.
- 1968. He Kreuzer, H., R. Gunzenhäuser: Mathematik und Dichtung. München, 1965. 351. (Ismertetés.) *Helikon*, 134–140.
- 1968. Hf A vers strukturális nyelvi elemzésének kérdéseiről (Történeti és módszertani vázlat). Kézirat, Budapest.
- 1968. Ea Notes on the semantic interpretation of verbal works of art. *Computational Linguistics* (Budapest) VII. 79–105. (Cf. 1972. Gd, 1973. Ed)
- 1969. Ha A tezauszus-kérdés jelenlegi helyzete különös tekintettel a tudományos, műszaki-gazdasági tájékoztatásra. Budapest, OMKDK.
- 1969. Hb A nyelvészet és a 'két kultúra'. *Magyar Tudomány* 5. 301–307.
- 1969. Hc Kompozíció és jelentés. *Új Symposium* (Novi Sad), okt. 8–10.
- 1969. Hd Az összehasonlító strukturális elemzésről (Vázlat). *Ethnographia* LXXX. 349–354.
- 1969. He A művészi igényű nyelvi közlés. Preprint, Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet.
- 1969. Hf A számítógépek és a humán tudományok. *Helikon*, 372–373.
- 1969. Hg Computers in Humanistic Research. (Red.: E. A. Bowles), Prentice-Hall, 1967. 264. (Ismertetés.) *Helikon*, 471–472.
- 1969. Hh The Computer and Literary Style. (Red.: J. Leed), Kent, 1966. 179. (Ismertetés.) *Helikon*, 472–474.
- 1969. Ea On the complex analysis of language as a synchronic system. *Revue* 1. 1–18.
- 1969. Eb On the linear patterning of verbal works of art. *Computational Linguistics* (Budapest) VIII. 37–63.
- 1969. Ec On the problems of co-textual analysis of texts (=International Conference on Computational Linguistics (=COLING), Preprint 50). Stockholm: Research Group for Quantitative Linguistics (=KVAL). (Cf. 1971. Ga, 1971. Ge. 2)
- 1969. Ed On the structural analysis and typology of poetic images. In: *Studies in Syntax and Semantics*, ed. by Ferenc Kiefer, Dordrecht, Reidel, 187–230.

PETŐFI, János S.—Éva SZÖLLŐSY:

- 1969. Ea Computers in folklore research. *Computational Linguistics* (Budapest), VIII. 65–70.

PETŐFI, János S.:

- 1991a. A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé / Towards a Semiotic Theory of the Human Communication. (A szerző kétnyelvű magánkiadása.) Szeged, 1991.
- 1991b. Utam a szemiotikai szövegtanhoz. I. 1961–1966. A matematikai-nyelvészeti orientáció időszakai. In: *Könyv Papp Ferencnek. Tanulmánygyűjtemény Papp Ferenc 60. születésnapjára*. Szerk.: Hunyadi L.—Klaudy K.—Lengyel Zs.—Székely G. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem, 1991. 385–393.

Deme László: Közéletiség, beszédmód, nyelvi műveltség
Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1978. 122 p.

Deme László 1978-ban megjelent könyve napjainkra sem veszített értékéből (sőt — aktuálisabb, mint bármikor), hiszen olyan írást vehet kezébe az olvasó, melynek segítségével szinte észrevétlenül megtanulhat „közéletiül”.

A könyvecske műfaját nem könnyű meghatározni — erre maga a szerző is utal az